

TA'LIM MUASSASALARI TIZIMIDA JISMONIY TARBIYANING O'RNI VA AXAMIYATI

Odilov F.R.

TAFU katta o'qituvchi

Mamirova Sh.M.

Talaba BT23-04

E-mail: odilovfarhodjonro`zalialievich@gmail.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya va sportga ihtisoslashmagan oliy o'quv yurtlari talabalarini sport to'garaklarining asosiy maqsadi, ularni salomatligini mustaxkamlash va har tamonlama garmonlarni rivojlantirish.

Kalit so'zlar: Jismoniy tarbiya, sport, talaba-yoshlar, sport to'garaklari, anketa so'rovnomasi, sport turlari.

Abstract. This article defines the ways of organizing sports clubs by kinds of sports on the basis of determining the interest of University students which do not specialize in physical education and sports by the way of questioning

Key words: physical education, sports, students, sports clubs, questioning, kinds of sports

Аннотация. В данной статье определяет пути организации спортивных кружков по видам спорта на основе определения заинтересованности студентов вузов не специализирующихся, в физической воспитании и спорте, путём анкетирования

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, студенты, спортивные кружки, анкетирование, спортивные виды.

Bizga ma'lumki talaba-yoshlarni jismoniy tarbiyasi ta'lim tizimining bir qismi sifatida ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar jumladan jamiyatning mafkurasi va milliy qadriyatlarini birligida rivojlanadi. Ta'lim tizimidagi jismoniy tarbiyaning bugungi holati ta'limda ro'y berayotgan umumiy tendensiyalar - uning samaradorligi va sifatini oshirish, modernizatsiya qilish talabini qo'ymoqda. Oliy ta'lim talaba-yoshlarini jismoniy tarbiya mashg'ulotlari samaradorligini oshirish muammosining keskinlashishi ta'lim tizimidagi zamonaviy innovatsion jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, bu oliy talim muassasalarida jismoniy tarbiyani modernizatsiya qilish asosida sifatli ta'limni tashkil etishni belgilab beradi. (.....)

Ta'lim tizimidagi tashkil etilgan sport to'garaklar mashg'ulotlari jarayonlarida mashg'ulotlarni tashkil etishda innovatsiyalarni yaratish va turli metodikalarni ishlab chiqish va amaliyotda ko'llash maqsadga muvofiqdir. [96; 448-6.] Keng ma'noda pedagogik innovatsiyalar ta'lim jarayoniga yangilikni maqsadli ravishda kiritish, shuningdek yangilik sifatida, takomillashtirish, samaradorlikni oshirish maqsadidagi o'zgartirish sifatida ta'riflanadi.

Yangi texnologiya mezonlari ilmiy yangilik va amaliy ro'yobga oshirishdir [113; 13-16-6., 133; 22-b.] optimallik, ya'ni kutilgan natijalarga erishish uchun talabalarining bilimi va kuch resurslarini sarflash; ishlash ifodalangan talabalar faoliyatidagi ijobiy natijalarning ma'lum barkarorligi, ta'lim muassasasi ishidagi ijobiy ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar; ommaviy tajribada innovatsiyalarni ijodiy kullash imkoniyati oshib borishini ko'rsatib o'tgan [156; 4-12-b.].

Innovatsiyalar an'anaviy ta'lim tizimlarida vujudga keladi va bu jarayon obektiv bulib, tizimning o'ziga xos xususiyatlarni oldindan belgilanadi [22; 368-6.] Innovatsiyaning rivojlanishi o'ziga xos konuniyatlarga muvofiq sodir bo'ladi, ular bir vaktning uzida tizim rivojlanishining umumiy qonuniyatlariga mos keladi.

Ta'limdagi innovatsion jarayonlar global miqyos kasb etmokda, ta'lim o'zining tashqi qiyofasini sezilarli darajada o'zgartirib, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy talablar darajasiga yaqinlashmokda [79; 303-b.] Hozirgi vaqtda ta'limda bir qator innovatsion siljishlar kuzatilmoqda, ular kuyidagi jarayonlarni kuchaytirishda o'z ifodasini topmokda [176; 403-6., 78; 272-6, 64; 32-6., 120; 178-6.]:

Ta'limning innovatsion rivojlanishi integratsiya jarayonlar bilan uzviy bog'liqdir. Yurtimizda talimini modernizatsiya qilish bo'yicha xujjatlarda integratsiya asosiy rollardan biri sifatida belgilab qo'yilgan va quyidagi zarurat qayd etilgan:

- 1) O'zbekiston ta'limining Xalkaro ta'lim makoniga integratsiyalashuvi;
- 2) Oliy ta'lim tizimida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan integratsiya jarayonlarini ta'minlash;
- 3) Mamlakat extiyojlari va jaxon mehnat bozori tendensiyalariga javob beradigan universal uzluksiz kasbiy ta'lim Tizimini yaratishda integratsiya jarayonlarini ta'minlash;
- 4) Ta'limni rivojlantirishni boshkarishning davlat-jamoat tizimini rivojlantirishda integratsiya jarayonlarini ta'minlashdan iborat bir qantor vazifalarni belgilab qo'ygan [52;41-6.].

Yuqoridagi omillar tufayli talim bilim va uzatishning odatiy modellarini yo'qotadi va modellarini ishlab chiqish yoki namunalarini tayyorlash lozimligini ko'rsatadi.

Agarda yangi modellarni ishlab chiqilmas ekan ta'limda uzulish bo'lishi mumkin.

Xususan, ta'limning barcha bo'g'inlarida jumladan oliy o'quv yurtlarida talaba-yoshlar salomatligining yomonlashuvi, ularning jismoniy tarbiya va sportga extiyoji yuvqligi, yomon odatlarning mavjudligi (chekish, alkogolizm), talabalar sog'ligining yomonlashuvi, davlat tomonidan oliy, ta'limni moliyalashtirishning yetarli emasligi va boshqa muammolar kuzatilmokda. Darhaqiqat, ta'lim inqirozi jismoniy tarbiya tizimida o'z aksini topdi. O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, oliy o'quv yurti talabalari salomatlik ko'rsatkichlari hozirda umidsizlikka uchramokda: yurtimizda 14 yoshgacha bo'lgan bolalarning umumiy kasallanishi so'nggi besh yil ichida 12% ga oshganligini ko'rsatsa, 16-18 yoshdagi o'g'il va kizlar o'rtasida 17% ga oshganligini ko'rishimiz mumkin.

Yetakchi olimlardan A.A.Burlanov va boshqalar fikricha bugungi kunda umumta'lim muassasalari bitiruvchilarining ataga 50 foizi sog'lom deb tasniflanishi mumkin. Bu maktabda jismoniy tarbiya metodologiyasining notugri tashkil etilganidan dalolat beradi.

Bugungi kunda Oliy ta'lim o'quv yurtlarida ta'lim olayotgan talaba-yoshlar bilan o'tkazililib kelayotgan jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari umumiy xajmi o'quv yili uchun 30 soatni tashkil etadi, o'quv rejaga muvofiq basketbol, voleybol, yengil atletika sport turlari reja asosida darslar olib boriladi.

Bu o'quv soatlari rejada berilgan bo'lsada amalda talaba-yoshlarni jismoniy yetukligini oshirish uchun yetarli emasligini pedagogik kuzatuvda ko'rishimiz mumkin. Ammo Oliy o'quv yurtlarida bugungi kunda turli sport turlari bo'yicha sport to'garaklari tashkil etilgan bo'lib, talabalar mustaqil ravishda shug'ullanib o'z salomatligini tiklab sog'lom turmush tarziga roya etib kelmoqda.

Bunday talabalar soni bir qarashda ko'pchilikni tashkil etgan deb hisoblasakda. Ammo ularo ozchilikni tashkil etayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Albatta ushbu to'garaklar talaba yoshlarni umumiy salomatligini yaxshilashda muhim ro'l o'ynasada, lekin ko'pchilik talaba-yoshlar bo'sh vaqtlarini komyuter yoki mabil telefonlarini o'ynash bilan 4-5 soat va undan ham ko'p bo'sh vaqtlarini o'tkazib kelishmoqda. Bu holat talaba-yoshlarning kunlik sog'lom turmush tarzining to'g'ridan to'g'ri buzilishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

V.K. Balsevich, L.I. Lubisheva tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda jismoniy holatini subyektiv baholash test ma'lumotlari talaba-yoshlarning salomatligi va xulk-atvorini o'rganish bo'yicha monitoringi natijalari shuni ko'rsatadiki, o'g'il bolalarning atigi 20,7% ijtimoiy-pedagogik va qizlarning 10,3% o'z jismoniy tayyorgarligini juda yuqori baholaydi. Suralgan o'g'il bolalarning 10,6 foizi va qizlarning 13,4 foizi juda yaxshi qad-qomatga ega ekanligini ko'rsatgan bo'lsada ammo, ularning sport yutuqlarini baholashning past kursatkichi aniqlangan.

Ushbu tendensiyalarning asosiy sabablaridan biri bu talaba-yoshlarning yoshligidan yani umumta'lim maktabdaridan o'kuvchilar o'rtasida salomatlikni mustahkamlash bo'yicha olib borilgan tadbirlarni yetarli tashkil etilmaganligi sababli ular shunday holat yuzaga kelgan xolatda o'tkazilgan jismoniy tarbiya darslari va sport mashg'ulotlarining past motivatsiyasi bilan birga, XXI asrdagi ijtimoiy va ekologik o'zgarishlar. Jamiyat rivojlanishining potentsiali sifatida talabalarning sog'ligi, jismoniy faolligi, optimal psixik- jismoniy holati va boshqa omillarning inobatga olinmaganligidir.

Tadqiqot tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy jismoniy tarbiya samaradorligining pastligi uning umumiy va kasb-hunar ta'limi muammolarini xal qilishga yo'naltirilganligi, katiy standart shakllarda olib boriladigan jismoniy faoliyatning yuklangan usullarining ustunligi, meyorning saqlanishi mazmuni bilan belgilanadi. Yondashuv, o'kuv va motorli faoliyatni haqiqatda birlashtira olmaslik, bu o'kuvchilarning standart darslarga qiziqishining pasayishiga olib keladi.

Hozirgi vaqtda yetakchi mutaxassislardan biri V.P.Lukyanenko va boshqalar maktabda jismoniy tarbiya tizimini sezilarli darajada qayta kurish zarurligi masalasini kutarmokda. Shu bilan birga, birinchi navbatda, ta'lim tuzilmasida, so'ngra mazmuni va metodikasida tub o'zgarishlar qilish zarur ekanligini ko'rsatadi.

Yurtimizda o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar va mamlakatning turli hududlaridagi talaba-yoshlarning jismoniy holatini individual tekshirish natijalari ularning jismoniy tayyorgarligi va jismoniy rivojlanishining yetarli darajada emasligini kursatadi.

Shu bilan birga, XXI asrdagi ijtimoiy va ekologik o'zgarishlar, jamiyat rivojlanishi uchun potentsial sifatida talabalarning sog'ligi jismoniy faolligi, optimal psixik-jismoniy holatining qadriyatlari yangilanmoqda.

Talaba-yoshlarning jismoniy tarbiya va sportga bo'lgan qiziqishining so'nib borishi Oliy o'quv yurtlarida va uning boshqa ijtimoiy institutlardan ajratilganligi ham muhim rol o'ynaydi, bu esa ta'lim funksiyasining pasayishiga olib keladi [20; 9-10-b., 130; 150-b.]. Oliy o'quv yurtlarida jismoniy madaniyat shaxsni ijtimoiy shakllantirish, shu jumladan uni ijtimoiy munosabatlar tizimiga kiritish funksiyasini yo'qolishiga sabab bo'lmoqda.

Shunday taxminlar mavjudki jismoniy tarbiya islohotidagi muvaffaqiyatsizliklarning asosiy sababi maktab sinfini asosiy shakl sifatida asos qilib olgan xar xil turdagi ta'lim muassasalarining aksariyatida ommaviy ta'limni birlashtirish muammosining hal etilmaganligidir. O'kuv jarayonini individuallashtirish zarurati bilan, nafakat sof texnologik ma'noda amalga oshirishni talab qilish, shuningdek, shaxsning ustuvorligi, uning erkin rivojlanishidagi manfaatlari va ehtiyojlarining glabal huquqiy va axlokiy ta'siri nuqtai nazaridan ham bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Talaba-yoshlar jismoniy tarbiyasi samaradorligini oshirish dolzarbligining yana bir jihati o'quv jarayonining sifati, darajasi, tabaqalantirish va individuallashtirish chuqurligi bo'yicha xorijiy

amaliyotdan orqoda qolishi, Oliy o'quv yurtlari sport to'garaklarida sport infratuzilmasining rivojlanmaganligi, o'quv-uslubiy materiallarning yetishmasligidir va xodimlarni qullab-quvvatlash, buning tabiiy natijasi talaba-yoshlarni sog'ligining yomonlashishi, ularning jismoniy tayyorgarligining pasayishi va jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga qiziqishning susayishiga olib keladi. Bu jihatni anglash talabalarni tarbiyalashning ijtimoiy-madaniy vositasi sifatida jismoniy tarbiyaga bulgan qiziqishining ortishi bilan izoxlash mumkin.

Tadqiqot taxlili shuni ko'rsatadiki an'anaviy jismoniy tarbiya samaradorligining pastligi uning umumiy va kasbiy amaliy mashg'ulotlar muammolarini hal qilishga yo'naltirilganligi, yuklangan tarkibning ustunligi va qat'iy standartlarda oshiriladigan jismoniy faoliyat usullari bilan belgilanadi. Meyoriy yondashuvni saklab qolgan holda darsda o'quv va motorli faoliyatni haqiqatda birlashtirishning mumkin emasligini shakllantiradi, bu esa talaba-yoshlarni standart darslarga bo'lgan qiziqishini pasayishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullaev M.J., Olimov M.S., To'xtaboev N.T. Yengil atletika va uni BE o'qitish metodikasi. Darslik. "Barkamol fayz media" nashriyoti Toshkent-2017 |620 bet.
2. Abdullaev M.J. Sport mahoratini oshirish (Yengil atletika). Darslik "Cho'lpon nomidagi nashriyot va matba ijodiy uyi" Toshkent-2019 y. 472 bet.
3. Абдуллаев М.Ж., Смурыгина Л.В. Организация физкультурно оздоровительных и спортивных мероприятий в общеобразовательной школе учебное пособие. Вухоро. "Durdona" - 2015 yil.
4. Ачилов А.М, Акрамов Ж.А, Гончарова О.В. Болаларнинг жисмоний сифатларини тарбиялаш. «Лидер Пресс» нашриёти, Тошкент. Болаларнинг 2009. С-198.;
5. Багишаев, З. А. Инициирование и формирование стратегических векторов развития российского образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 Багишаев Зайнулла Абдулгалимович. - Уфа, 2004. - 456 с.
6. Бальсевич, В. К. Инфраструктура высокоэффективного физического воспитания в общеобразовательной школе: методология проектирования и эксплуатации / В. К. Бальсевич // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. - 2003. - № 4. - С. 2-6.
7. Бальсевич, В. К. Онтокинезиология человека / В. К. Бальсевич. - М. Теория и практика физической культуры, 2000. - 275 с.
8. Баранов, А. А. Здоровье детей России как фактор национальной безопасности [Электронный ресурс] / А. А. Баранов, Л. А. Щеплягина // НЦЗД РАМН.- Режим доступа: <http://www.nczd.ru/art12.htm> (дата обращения: 11.02.2013).
9. Бальсевич, В. К. Контуры новой стратегии подготовки спортсменов олимпийского класса / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. - 2002. № 24. - С. 9-10.
10. Бауэр О.П. Организация и методика проведения подвижных игр Подвижные игры: организация и методика проведения. - М., 2004, С.9-28.
11. Вавилов, Ю. Н. «Президентские состязания» / Ю. Н. Вавилов, Е. П. Какорина, К. Ю. Вавилов //Физическая культура в школе.-1997.-